

Бүлүү улууһун Лөкөчөөн нэһилиэтин
А.И.Леонтьев аатынан Лөкөчөөн орто
оскуолатын социальной педагога
Осипова Валерия Васильевна
Телефона: 89659977312

Оҕо иитиитигэр түөлбэнэн үлэ суолтата

Билинни үйэбэ түөлбэ түмсүүтэ оҕо иитиитигэр туох суолталаабыт?

Аныгы олох сайдыытынан оҕо элбэхтик компьютер иннигэр олорор буолла, тулалыыр эйгэттэн тэйэ быһыытыйда. Онтон сиэттэрэн оҕо барыта болжомтоҕо ылыллан, эргиччи сайдыылаах, чэгиэн дорубуйалаах, чөл куттаах-сүрдээх буоларыгар, спордуна дьарыктанарыгар, бастатан туран, оҕо түөлбэттэн, чугас дьонун алтыһытыттан саҕалаан былааннаах үлэлэр ытыллыахтаахтар.

Олох укулаата, тутула олус түргэнник тэтимнээхтик уларыыр, тэлэрийэр. Оҕо иитиитэ аныгылыы көрүү тэнийдэбин, киһи-аймах сайыннабын аайы, өссө эбии уустугуран иһэргэ дылы. Билинни үйэбэ, балысханнык олох сайдан турар кэмигэр, оҕолорбут сынньалан кэмнэрин компьютер, планшет иннигэр атаараллара баар суол. Ол иһин аныгы ыччат дьону кытта алтыһыта, иһирэхтик кэпсэтиитэ, эт-хаан өттүнэн сайдыыта мөлтөөтө диэн түмүккэ кэлэбит. Тэя да сирин оҕотун интернет, компьютер өйүн сүүйдэ, сайдыы кэлэн, от да оттоммот, мас да мастаммат - барытын техника үлэлиир. Мантан сиэттэрэн, биһиги иннибитигэр улахан проблема турар. Улуу педагогтар, психологтар, социологтар оҕону иитэр ньыма ааҕан сиппэт арааһа баар дииллэр. Олортон биир саамай оҕоҕо дьайымтыа ньыма - бэйэ холобурунан иитиити, ол аата улаханлык үөрэтэ-такайа, мөнгө-этэ барбакка, аһаардас бэйэн үтүө холобургар умсугутан, батыһыннаран иитиити буолар. Ол иһин бииргэ түмсүөхтээхпит, сомоҕолоһуохтаахпыт уонна биир сыаллаах буолуохтаахпыт диэн санааттан түөлбэнэн үлэни күүһүрдүөххэ, сайыннарыахха дии саныбын. Оҕону иитиити сүннүнэн төрөппүттэр: ийэ, аҕа, аймахтар уонна чугас ыаллар холобурдарын батыһыы, кинилэр икки ардыларыгар ыкса сибээһи олохтоһун буолар. Бу оҕоҕо саамай тийимтиэ, бастың ньыма диэн учуонайдар быһаараллар. Мин оскуолаҕа социальной педагогунан үлэлиирим быһыытынан, төрөппүт да быһыытынан, бу проблемаҕа үлэлэхэр сыалтан, оҕолорбутун айылҕаҕа ордук сыһыараары, үлэнэн иитээри элбэхтэ түөлбэ үлэтигэр көхтөөхтүк кыттабын, хас да сыл салайааччы быһыытынан, эйгэ иитэр - үөрэтэр күүһэ тупсарын туһугар үлэлэхэбин. Ол курдук нэһилиэктэр тэрээһиннэригэр тэбис-тэннэ оҕону илдьэ сылдьан элбэхтик кыттабыт, араас конкурстарга, куруһуоктарга, ыһыах тэрээһиннэригэр, уулусса ыраастааһыныгар, көбүрдүүгэ уо.д.а. үлэлэргэ ылсан иһэбит. Хас биирдии ыалынан, оҕо чөл олохтоох буоларыгар былааннаах үлэлэр ытыллаллар. Биир сүрүн үлэбитинэн буолар - ыал экономикатын бигэ туруктаах буоларыгар, ордор бородууксуйата үпкэ эргийэригэр үлэни ытыты. Оҕо айылҕаҕа күүлэйдиир, дьонун кытта сир астыыр, аҕатын кытта булка сылдьар, мас мастаһар, от оттоһор. Ол курдук түөлбэнэн, чугас ыалларбытын кытта,

оџолорбутун ильдэ сайын аайы сир аһын арааһын хомуйабыт, ордор аспытын ырыынакка ильдэн атыылаан—эргинэн эбии дохуот киллэринэбит. Хас биирдии киһи киллэрэр дохуота, ороскуота эрдэ быһаарыллан, туох баар үлэ түмүгүн учуоттаан, ким төһө кылааты киллэрсибитэ аттарыллан биллэн иһэр. Онон эрдэттэн ким тугу ылынарын, туох сыалга ытытарын чопчу быһаарынан үлэлиир. Оџуруот үүннэрэн, аһын- үөлүн мунһан кыһынныга хаһаанабыт. Хас биирдии ыал тиэргэниттэн киллэрэр дохуотун элбэтэригэр кыһаллабыт. Оџолорбут сайынын аайы окко көмөлөһөн эбии харчы оностоллор. Үлэлээн ылбыт харчыларын, студены баралларыгар туһаналлар. Итинник үлэлээн харчы хантан кэлэрин өйдүүр, сыаналыыр буолаллар. Үбү - аһы ааџа үөрэнэллэр, ону сатаан таба, барыыстаахтык туттарга иитиллэллэр. Ону таһынан бултааһын араас көрүнгүтэр такыйыллаллар: кустааһын, куобахтааһын, күөгүлээһин, илимнээһин, мунхалааһын сатабылларыгар уһуйуллаллар. Үлэџэ эриллэн улааппыт оџо олох ыараханын тулуйумтуо, дьон кыһалџатын өйдүүр буола улаатар. Ону таһынан аргылааһыны, табаахтааһыны, содур быһыылары, бэрээдэги кэһиилэри утары үлэни ытытабыт, оџолор режими тутуһалларын хонтуруоллуубут. Оџолор сайынны сынһаланнарын туһалаахтык атааралларын, бары дьарыктаах буолалларын тэрийэбит. Психологтар этэллэринэн, уопсайынан, социализация баар буолуохтаах, бэйэ ыккардыгар сөптөөх сыһыан олоџуран общество туһугар үлэлии үөрэниэхтээхтэр.

Инники этиллибиттэри барытын түмэн эттэххэ, олохтоохтук дьарыктанан, көнөтук чизинэйдик иитиллибит оџо хаһан да төптөрү суолга үктэниэ суоџа. 21 үйэџэ сайдыылаах саханы, чөл олохтоох киһилии киһини иитэн таһаарарга, оџо бэйэтин төрөөбүт түөлбэтин, дьонун эйгэтигэр улаатан, бэйэ бэйэџэ сыһыана истин, эйэџэс буолууга, бэйэ-бэйэни убаастаһыыга, көмөлөсүһүүгэ, өйдөһүүгэ-өйөнсүүгэ үөрэниитэ - бу биир улахан суолталаах хайысха буолар. Түөлбэ үтүө үгэстэрин сайыннары - ыччат кэскилин быһаарарга төһүү күүс буолар дии саныыбын.

«Биир сылы былаанныыр буоллаххына – бааһынаџар үүнээйитэ ыс, уонунан сылы толкуйдуур буоллаххына – саадта үүннэр, оттон үйэлэргэ кэскиллээџи саныыр буоллаххына – ыччаккын сөпкө иит» диэн кытайдар бэрт муударай этиилээхтэр. Биллэрин курдук, иитэр үөрэтэрдээџэр ордук ыарахан уонна билинни кэмнэ ити боппуруос хайа да кэмнээџэр ордук сытыытык турар. Оскуола төрөшүттүүн күүстэрин холбоон, биир хайысханан ситимнээхтик үлэлиир эрэ буоллахтарына, иитэр үлэ ордук көдьүүстээх буолара саарбаџа суох.